

Ned. Hervormde Kerk in de Kerkebuurt
te Soest

Voor zover we weten, werd "Soest" voor het eerst in + 1012 genoemd, en er werd ook al gesproken over een Gebedenhuis, dat gestaan moet hebben op de plaats, waar "de oude Kerk" momenteel staat. Soest werd door de eeuwen heen als volgt gespeld:

Seyse

Zoys

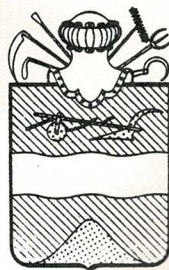
Suys

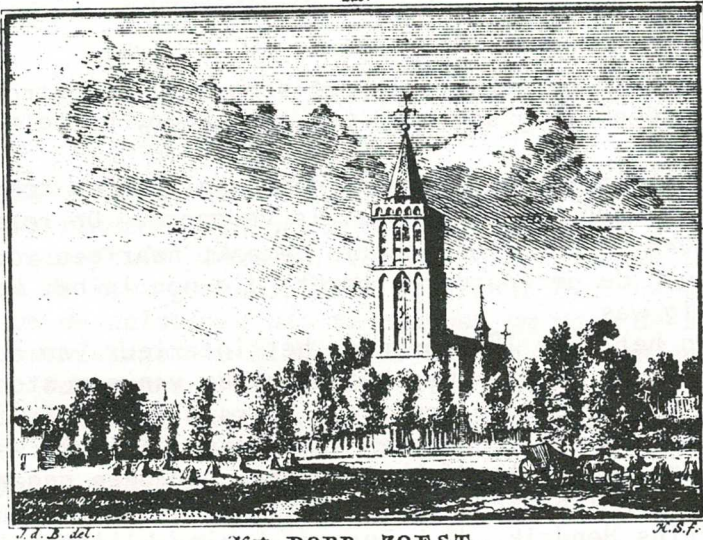
Sose

Zoest

en zoals het momenteel is

SOEST

J. d. B. del.

Het DOERF ZOEST.

K. S. f.

De Kerk

Omstreeks het jaar 1350 werd de Oude Kerk in Soest gebouwd en gewijd aan de heiligen Petrus en Paulus. De kerk - toen vermoedelijk alleen het schip, dus zonder koor en toren - stond op een heuvel van circa 20 meter, om het gebouw te vrijwaren van wateroverlast. Overstromingen kwamen vaak voor doordat de Zuiderzee de rivier "de Eem" buiten haar oevers deed treden.

Tot de reformatie + 1580 viel de kerk, zoals zovele kerken in de omgeving, onder supervisie van de Benedictijnen abdij St. Paulus in Utrecht.

Als wraak op de brandstichtingen in Muiden en Weesp door de troepen van de Utrechtse bisschop werd Soest (dat toen wellicht Zoys werd genoemd), in het jaar 1356 door de troepen van Gijsbrecht van Nijenroden op bevel van Hertog Willem van Beieren geheel platgebrand. In het jaar 1481 herhaalde de geschiedenis zich echter. Het brandde toen niet alleen in Soest, maar ook Eemnes en Baarn werden in de as gelegd. Na deze brandstichtingen is waarschijnlijk eerst de toren en daarna het koor gebouwd.

Voor de reformatie moeten kerk en toren één ruimte zijn geweest, zodat het licht door het mooie gotische raam boven de deur van de toren op het altaar kon vallen. Daarna zijn kerk en toren waarschijnlijk door een muur van elkaar gescheiden.

De huidige kerk is in gotische stijl opgetrokken met een éénbeukig schip en een smal koor; beide zonder steunberen.

Het plafond bestaat uit een fraai houten tongewelf, waarvan het middendeel is verhoogd. De rozetten boven in het plafond zijn gemaakt naar een voorbeeld van de gerepareerde rozet, die nog in het koor aanwezig was.

In het jaar 1875 brandde het interieur van de kerk uit. De oorzaak was het omvallen van een stoof, gevuld met gloeiende kooltjes. Waarschijnlijk is toen een groot aantal rouwborden (zie beschrijving), waarvan er nu nog 10 in de kerk hangen, verloren gegaan. Ook het orgel brandde geheel uit.

Prins Hendrik, de broer van koning Willem III, heeft toen een nieuw orgel geschonken. Dit orgel werd in 1875 gebouwd door de firma Bätz; het had één windlade, waarop het pijpwerk van beide klavieren stond. In 1960 is een nieuw orgel gebouwd door de firma De Koff uit Utrecht. De windlade van het oude orgel is gebruikt voor het hoofdwerk; ook zijn enkele registers uit het pijpwerk van 1875 overgenomen als geheel register (b.v. de octaaf 4; holpijp 8; gemshoorn 2') of gedeeltelijk omgebouwd (b.v. de sesquialter; trompet 4' en bazuin 16').

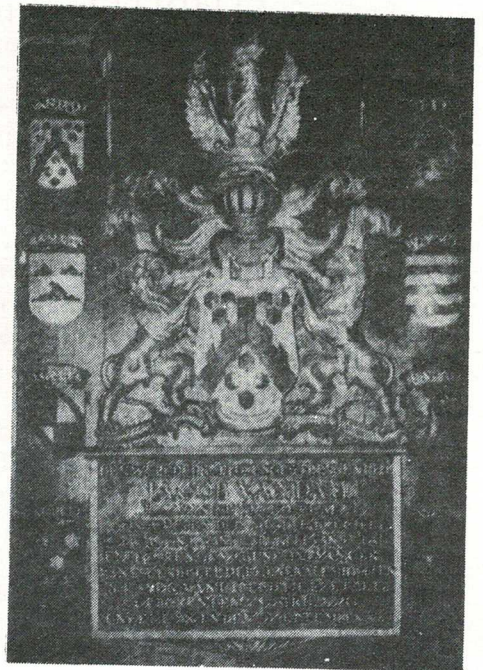
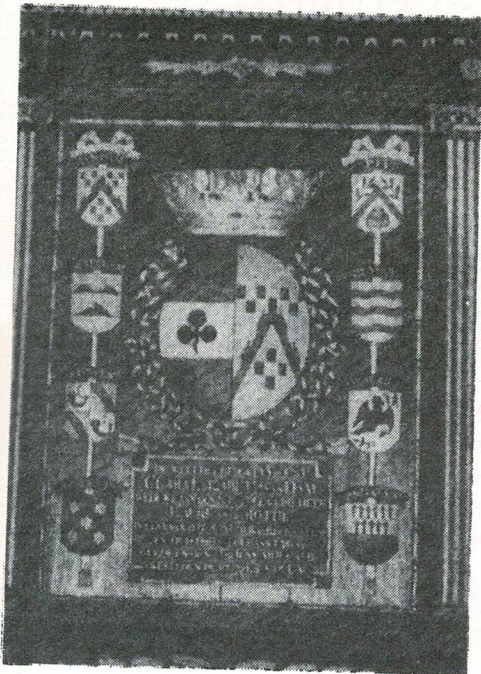
Bij de laatste restauratie in het jaar 1958 was ook duidelijk aan de loodvoegen in de muren van het schip van de kerk te zien, dat toren en koor later zijn bijgebouwd.

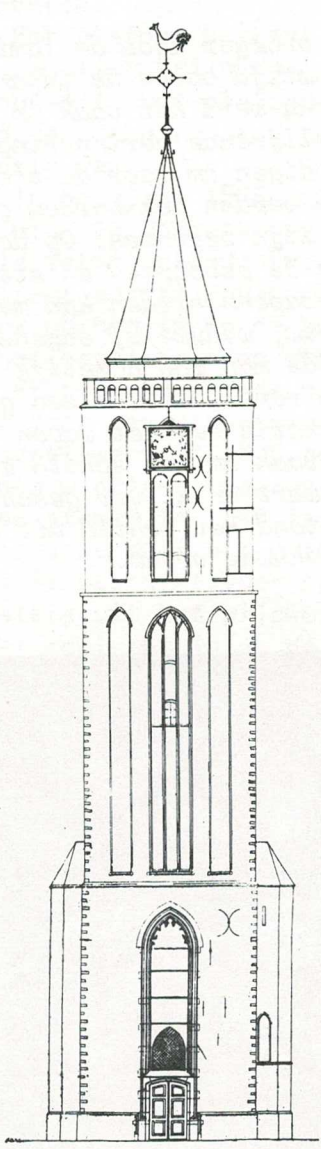
De kansel dateert uit het begin van de 17e eeuw met daarop een fraaie lezenaar uit het jaar 1608. Beide zijn afkomstig uit het Oud Katholiek Seminarie te Amersfoort.

Het gotische zeszijdige doopvont is in bruikleen gegeven door het Rijksmuseum te Amsterdam. Oorspronkelijk komt het uit de kerk van Nigtevecht, waar het tijdens de reformatie werd verwijderd. Daarna was het tijdenlang op het boerenland als drinkbak voor het vee in gebruik, totdat het Rijksmuseum zich erover ontfermde.

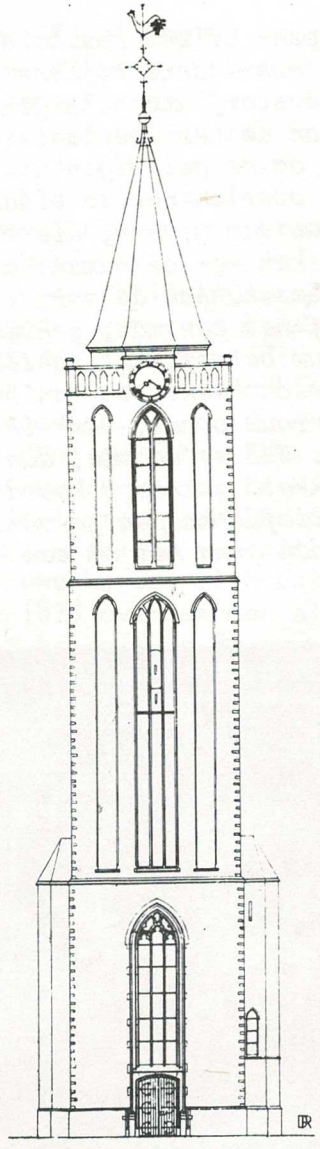
Het rouwbord

Het wapen- of wel rouwbord werd vroeger door de familie van de overledene tijdens de rouwtijd boven de ingang van het sterfhuis gehangen. Daarna werd het vaak in het koor van de kerk geplaatst als blijvende herinnering en tevens om de gelovigen uit te nodigen om voor de zielen van de overledenen te bidden. Er werden ook borden opgehangen van mensen, die elders zijn begraven. Op de borden kan men de namen, alsmede de geboorte- en sterfdata, lezen. Aan de vorm van de wapenschilden kan men zien of het een man, gehuwde vrouw, weduwe of ongehuwde vrouw betrof. Het schild van de man was namelijk van boven rechthoekig en van onderen rond. Dat van een gehuwde vrouw ovaal, vaak in combinatie met het wapen van de man. Was ze weduwe, dan werd vaak om het schild een ingewikkeld geknoopt koord van zwart en zilver geschilderd, liefde-knopen genoemd. Bestond het schild uit een ruit, dan ging het om een niet gehuwde vrouw.

Toren vóór A° 1900

Toren ná restauratie A° 1905

De Toren

Deze werd vermoedelijk gebouwd na de brandstichtingen in het jaar 1481.

Het is een vierkante toren met twee kleine zijtorens. Het torentje aan de zuidkant bestond vroeger uit drie verdiepingen, waarvan de onderste met kruisribgewelf van buitenaf te bereiken was (zie plattegrond).

Dit was voor de reformatie de doopkapel. De ingang was daar gemaakt, omdat het ongedoopte kind niet in de kerk mocht komen. Was nu het kind gedoopt, dan kon de doopkapel via de kerk verlaten worden.

Door een in de dikte van de muur uitgehouwen trap kon men de verdieping boven de doopkapel bereiken. Deze verdieping werd gebruikt om de kerkschatten tijdens oorlogsgeweld op te bergen. De trap was zo nauw dat de soldaten niet naar boven konden zonder hun uitrusting af te leggen, wat natuurlijk erg gevaarlijk was. Later is de toegang dicht gemetseld.

Bij de restauratie van 1905 ontdekte men deze ruimte. Men vond daar toen een 16-tal houten beelden en + 80 fragmenten van pijpaarden beeldjes, vermoedelijk ongeveer 40 à 60 cm groot. Van de houten beelden is één en ander gerestaureerd, en van de pijpaarden scherven is één beeldje samengesteld.

Van de hiervoor genoemde beelden zijn er nog te zien in het Rijksmuseum te Amsterdam en in Museum Flehite te Amersfoort.

Het torentje aan de noordzijde is de traptoren, die toegang tot de grote toren geeft.

Bij voldoende moed kan men daar na 182 treden beklommen te hebben de omgang van de toren bereiken.

Aan de voet is de toren 8,25 meter in het vierkant met muren van 1,5 meter dikte.

De hoogte tot de omgang is 33,75 meter met daarop een achtkantig muurwerk van 1,75 meter hoog.

Dan verheft zich een houten, met leien bedekte, spits van 10 meter. Een eenvoudig rekensommetje brengt ons dan op een totale hoogte van 45,50 meter.

In de toren hangen twee luidklokken, waarvan de grootste één van de oudste van ons land is. De klok is gegoten (vermoedelijk naast de kerk) in het jaar 1506. In de rand staat de volgende tekst gegoten :

„Ihesus . maria . johannes . baptiste . iz . myn . name . myn .
ghelut . iz . vor . god . beguame . de . levenden . roep . ic .
den . doden . overludic . wilhelmus . de . wou . mectit .
anno . domini . mccccvi .

(Jezus maria johannes baptiste is mijn naam, mijn geluid is voor God bekwaam, de levenden roep ik, de doden overluid ik, wilhelmus de wou heeft mij gemaakt in het jaar 1506)

De kleine klok stamde aanvankelijk uit het jaar 1709. Ze had een opschrift in gewone Latijnse letters "Laudate dominum et regem" Claes noorden et Jan albert de grave me freeurunt. amstelodam i A^o 1709". (looft de Heeren Koning. Klaas Noorden en Jan Albert van Graven hebben mij gemaakt. Amsterdam in 't jaar 1709).

In de tweede wereldoorlog werden zowel de grote als de kleine klok door de Duitsers weggehaald. De oudste (die van 1506) werd teruggevonden, maar voor de kleine moest een nieuwe klok worden aangekocht. Deze werd in 1950 geplaatst en naar Koningin Wilhelmina genoemd. Het allereerste uurwerk is geschonken door Isaak Inssen, die in het jaar 1756 overleed. Een mooie grafsteen (no. 10 op de plattegrond) is daarvan nog een stille getuige.

Later, wanneer is niet precies bekend, is het uurwerk vervangen en de wijzerplaten werden een verdieping hoger geplaatst. Aan de voorkant werd toen geen wijzerplaat aangebracht, omdat op de Eng toch geen mensen woonden.

In de tijd van Napoleon werden (bij een besluit van het Bataafse volk in het jaar 1798) alle torens - dus ook die van Zoest (Soest) - tot eigendom van de burgerlijke gemeenten verklaard, dit om deze onder andere voor uitkijkposten bij oorlogsgevaar te gebruiken. Van toen af kwam dus ook het onderhoud voor rekening van de burgerlijke gemeente van Soest.

In het jaar 1867 plaatste de gemeente een nieuw uurwerk, nu ook met een wijzerplaat naar de Eng, daar die toen ook meer bewoond werd.

Op 26 maart 1878 sloeg 's middags om + 4 uur de bliksem in. Het vuur smeulde zolang dat het pas 's avonds, toen het donker was, werd ontdekt.

In het jaar 1885 (20 oktober) sloeg de bliksem weer in. Het was ongeveer 7 uur 's avonds en gelukkig werd dit snel ontdekt. Twee uur later was de brand geblust.

De toren begon nu zo slecht te worden dat men de klokken niet meer durfde te luiden. Er moest dus nodig worden gerestaureerd.

De gemeente vond dit wel wat kostbaar en zij bood de toren aan de Hervormde Gemeente ten geschenke aan.

Toen na onderzoek bleek dat de kosten tot bijna f 10.000 (die later bleken uit te lopen tot bijna f 20.000) zouden bedragen, bedankten de kerkvoogden.

De gemeente Soest vroeg toen rijkssubsidie aan en met succes.

In 1906 was het werk voltooid. Op 11 maart in dat jaar luidden de klokken weer. Jammer is dat de bekende bouwmeester dr. P.J. Cuypers de wijzerplaten in de bakstenen balustrade heeft laten metselen (zie de tekening van de twee torens).

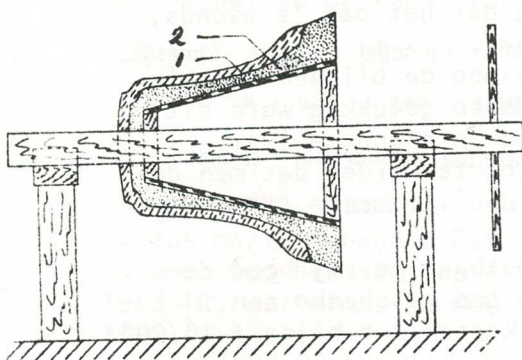
De Dakruiter

In de dakruiter, midden op het dak van het schip van de kerk, hing vóór het jaar 1853 een klokje. Dat werd gegoten in het jaar 1576 met een opschrift in de rand "Soli Deo Gloria". Dit klokje werd geluid bij de aanvang van de mis, dit om de boeren, die vaak voor de kerk stonden te praten, te waarschuwen dat de mis begon.

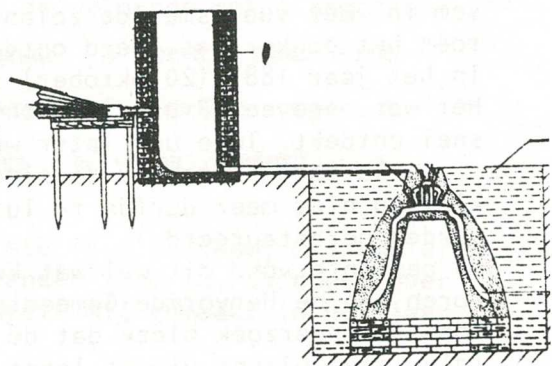
In het jaar 1853 is het aan de burgerlijke gemeente afgegaan. Die hing het aan het gemeentehuis, waar het geluid werd bij de afkondigingen. Toen er een nieuw raadhuis werd gebouwd is het klokje gebruikt als brandmelder op het brandspuithuisje.

Bij de bouw van de Heeskapel is het in de dakruiter aldaar geplaatst, waar het tijdenlang de gelovigen opriep voor de dienst. Op het ogenblik staat het hier in de kerk en onderzocht wordt of het opnieuw in de dakruiter te plaatsen is. Dan zou het weer gebruikt kunnen worden als vóór 1853.

Het gieten van een klok omstreeks 1506.

figuur A

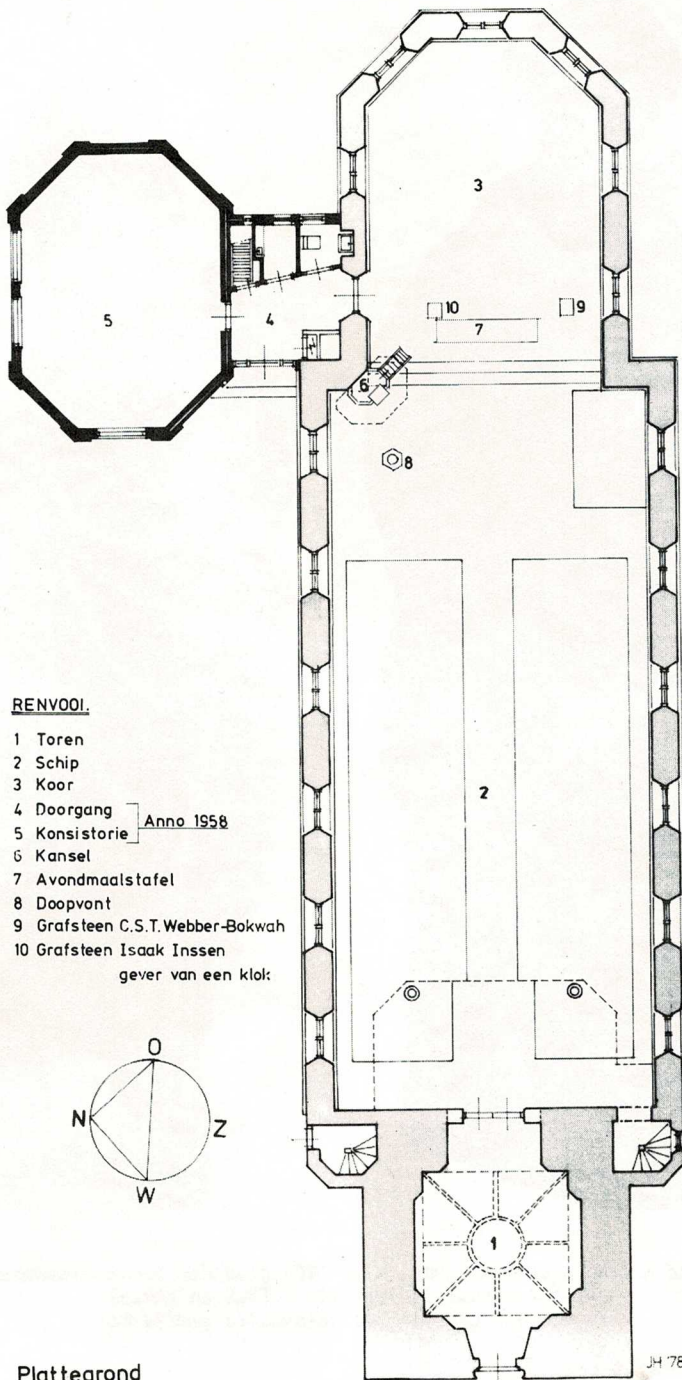
figuur B

De klokgieter groef eerst een gietkuil in de grond (zie fig. B2). Hierin werd een bakstenen kern aangebracht, bestreken met leem. Op een houten draaispil (zie fig. A) werden lagen van + 2 vingers dik fijngekneede leem aangebracht. Deze werden gedroogd door onder de spil een zacht vuur te laten branden. Op deze wijze werd enigszins de vorm van de binnenkant van de klok verkregen (zie fig. 2A). Door de spil door een jongen rond te laten draaien, kon de klokgieter met een z.g. "slichtbeitel" de juiste vorm aanbrengen.

Over deze kern werd de "valse klok" van "was" aangebracht (zie fig. A1). Daarover werd weer leem gestreken, de zogenaamde stolp, waarna het geheel op de bakstenen kern in de gietkuil werd geplaatst. Het gieten van de klok gebeurde na verwijdering van de valse klok door de was te smelten.

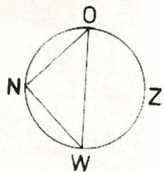
In de hierdoor ontstane ruimte kon het vloeibare brons (koper en tin max. 25%) gegoten worden. Naast de gietkuil werd een "oven" (zie fig. B1) gebouwd, waar het brons op temperatuur werd gebracht. Dit brons werd "klokspijs" genoemd. Hoe hoger het tingehalte, hoe "brosser" de klok. Vaak werd het tin door de dorpsbewoners geleverd in de vorm van gebruiksvoorwerpen.

Tijdens het gieten werd het "onze vader" gebeden om dit te doen welslagen. Tot op heden wordt nog in vele streken deze gewoonte in "ere" gehouden.

RENVOOI.

- 1 Toren
- 2 Schip
- 3 Koor
- 4 Doorgang
- 5 Konsistorie
- 6 Kansel
- 7 Avondmaaltafel
- 8 Doopvont
- 9 Grafsteen C.S.T. Webber-Bokwah
- 10 Grafsteen Isaak Inssen
gever van een klok

Plattegrond

JH 78

*Twee houten sculpturen van de in 1905 gevonden kunstvoorwerpen
voorstellende de Heiligen PETRUS en PAULUS
aan wie de kerk voor de reformatie gewijd was*